

कोंकणी भास, साहित्य आनी संस्कृताय

संपादक मंडळ

श्याम वेरेंकार (निमंत्रक)

माधवी सरदेसाय

कमलाकर म्हाळशी

कोंकणी भाशा मंडळ, गोंय

KONKANI BHAS, SAHITYA ANI SANSKRUTAI
(Essays on Konkani Language, Literature & Culture)

© कोंकणी भाशा मंडळ, गोंय

पयली खेप

मार्च, २००३

अक्षरजुळणी आनी मुद्रण

सुरेश काकोडकार

ओमेगा एन्टरप्राइझेस

११५८, विद्यानगर, मडगांव, ४०३ ६०१

उजवाडावपी

कोंकणी भाशा मंडळ, गोंय

कोंकणी भवन, शंकर भांडारी मार्ग,

विद्यानगर, मडगांव, गोंय ४०३ ६०१

कवर

श्रीधर कामत बांबोळकार

बांदोडें, गोंय.

४. शणै गोंयबाबांलें कोंकणी नादशास्त्र - एक वळख

- प्रा. माधवी सरदेसाय

देवनागरी लिपी मुळची संस्कृत भाशेची लिपी. संस्कृत भाशेचीं नादांचीं खाशेलपणां नदरेमुखार दवरून तयार केल्ली लिपी. मुखार संस्कृत भाशेच्याय कुटुंबातल्या आर्विल्ल्या भारतीय-आर्य भासांनी देवनागरी लिपी आपणायली. पूण संस्कृत भाशे खातीर तयार केल्लें हें आंगलें हिन्दी, मराठी, कोंकणी, नेपाळी, मैथिली, राजस्थानी वी भासांक सारकें फीट बसना जालें. तेन्ना दोन गजाली करच्यो पडल्यो - १) पोरण्या आंगल्याक कांय नवे पोंत मारून तें नवे कुडीक सारकें जाता तशें करचें पडलें. म्हळ्यार, लिपयेंत कांय गरजेच्यो नव्यो कुरवो हाडच्यो पडल्यो वा गरजेभायल्यो कांय पोरण्यो कुरवो उण्यो करच्यो पडल्यो; (२) नवे पोंत मारूंक अडचण जावंक लागली तेन्ना पोरण्या आंगल्याची नवे कुडीक संवय करूंक लावची पडली. म्हळ्यार, लिपी तश्या तशी दवरून उलोवप्याक ताची भास कशी बरोवची, कशी वाचची तें शिकोवचें पडलें. कोंकणी भाशेन देवनागरी लिपी आपणायली तेन्ना तिकाय असल्यो थारावण्यो घेवच्यो पडिल्ल्यो. शणै गोंयबाबांलें 'कोंकणी नादशास्त्र' (कों. ना) (१९४०) हे विशींची म्हायती दिवपी एक भोव म्हत्वाचें पुस्तक.

१९४० वर्सा शणै गोंयबाबांनी शाळेचे पयले यत्ने खातीर 'कोंकणी पैलें पुस्तक' तयार केल्लें आनी ताचे वांगडाच शिकोवप्यां खातीर Teacher's Manual कशें 'कोंकणी नादशास्त्र' तयार केल्लें. 'कोंकणी पैलें पुस्तक' चे प्रस्तावनेंत आमकां ही म्हायती मेळटा. हे प्रस्तावनेंत उजवाडावपी बरयतात : '....जायत्या हिंदू आनी क्रिस्तांव भावां-भैर्णींक आपणांली आवय-भास तिच्या निजाच्या रुपांत, म्हळ्यार

देवनागरी लिपींत शिकपाची अुमळशीक लागल्या. हें कोंकणी पैलें पुस्तक तांगेलेच अुमळशिकेचें, मागणेचें आनी तिष्टतेचें फळ आसा... आमगेलीं भुरगीं कोंकणी अुतरांचे अुच्चार आपशींच निजाचे करतात. तांकां ते शिकोवची गरज पडना. तरी आसतना, अक्षर-वळखी वांगडाच कोंकणी अुतरांच्या उच्चारांचीय मोडणी भुरग्यांच्या ध्यानांत येवची अशे रितीन ह्या पुस्तकांतले पाठ रचल्यात. ते बरयतना कोंकणी अुतरांचे अुच्चार ज्या नेमांक धरून जातात ते नेम शणै गोंयबाबांक सोदून काडचे पडले. ते मुखार आसल्यार, ह्या पुस्तकांतले पाठ शिकोवंक सोंपें पट्टलें अशें येवजून तांची वेगळीच पटी केल्या. तिका कोंकणी नादशास्त्र हें नांव दवळ्ळां. तांतूंतले नेम वाचून शिकोवप्यांनी ह्या पुस्तकांतले पाठ भुरग्यांकडसून वाचून घेवचे. तांकां 'नादशास्त्रां' तले नेम धाकूंक लावचे न्हयत. ती पटी चड करून शिकोवप्यांखातीर आनी कोंकणी भास नवीच शिकतल्या परक्या मनशां खातीर बरयल्या....' (कोंकणी मुळावें पुस्तक १९४७ : भितल्लें कवर पान - १).

कोंकणी नादशास्त्र आमकां देवनागरी कोंकणी वाचूंक शिकयता. ह्या पुस्तकाची ही भुमिका समजून घेतना देवनागरी लिपयेंतल्यो कुरवो आनी कोंकणीचे नाद हांचें नातें विसकटावन पळोवप गरजेचें.

कोंकणीक गरजेचे नाशिल्ले कांय नादां-भेद देवनागरी दाखयता. ऋ, ज, ष सारकेल्या कुरवांची कोंकणीक गरज ना. त्या नादां खातीर ह्यो कुरवो घडिल्ल्यो ते नादूच आयज कोंकणी जिबेर घोळनात. देखीक, कोंकणींत श/ष हो नादां-भेद ना; हातुंतलो श नादूच कोंकणींत आसा. देखून आमकां ष वाचूंक येना - आमी ताका 'पोट-फोडें श' म्हणटात. तेच भाशेन इ, ई, उ, ऊ हो लांब-मोटव्या स्वरांचो फरकूय कोंकणींत म्हत्वाचो न्हय: उपरांत लांब स्वरा बदला मोटवो स्वर घाल्यार वा मोटव्या स्वरा बदला लांब स्वर घाल्यार कोंकणींत अर्थ बदलना. दुसरें - कोंकणींत सगल्या स्वरांचो लांब/मोटवो उच्चार जाता आनी, तो केन्ना लांब जाता आनी केन्ना मोटवो जाता ताचे नेम आमच्यांनी सोदून काडूं येतात : देखीक, भार ह्या उपरांत 'आ' चो उच्चार लांब जाता. पूण 'भाराक' ह्या उतरांत पयल्या 'आ' चो उच्चार मोटवो, दुसऱ्या 'आ' चो उच्चार लांब जाता. 'कीड' ह्या उतरांत 'इ' चो उच्चार लांब जाता; पूण 'किडीक' ह्या उतरांत पयले 'इ' चो उच्चार मोटवो, दुसरेचो लांब जाता. कोंकणींत स्वराचो उच्चार लांब काय मोटवो जाता आनी उपरांत एका परस

अदीक स्वर आसल्यार तांतुंतल्या खंयच्या स्वराचो उच्चार मोटवो आनी खंयच्याचो लांब जाता तें उतराचे अक्षरी बांदावळी वयल्यान syllabic structure वयल्यान सांगूं येता. कोंकणींत सामान्यतायेन निमाण्या अक्षरांतलो स्वर लांब जाता. (हांगा 'अक्षर' म्हळ्यार syllable - उच्चारणाचे नदरेन स्वतंत्र असो उतरांचो वांटो). 'भार', 'कीड' हीं एक अक्षरी monosyllabic - उतरां. देखून तांतुंतलो (पयलो = निमाणो) स्वर लांब जाता. 'भाराक' (भा/राक), किडीक (कि/डीक) हीं दोन अक्षरी bisyllabic - उतरां. देखून ह्या उतरांतलो दुसरो (= निमाणो) स्वर लांब जाता. कोंकणीच्या कांय बोलयांनी उतराची अक्षरी बांदावळ वेगळे तरेची आसूं येता. पूण तरी, अक्षरी बांदावळीचें हें 'गणित' समजून घेतलें जाल्यार कोंकणीचे लिपयेंत स्वराचे लांबायेक म्हत्व दिवपाची खाशेली गरज ना; म्हत्व दिलेंच जाल्यार सगल्या स्वरांचे लांबायेक दिवंक फावता अशें आमकां म्हणचें पडटा.

हाचे उरफाटें, कोंकणीच्या कांय म्हत्वाच्या नादां-भेदांक देवनागरींत कुरवो नात. पड (माप) आनी पड (सकयल पड) पेड (नुस्तें) आनी पॅड (पिंपळा पेड) मोट (पयशांची) आनी मॉड (वादळ) चार (पणसाची) आनी चार (आंकडो), जून (फळ आनी जून (म्हयनो) सारकेल्या उतरांच्या जोड्यां वयल्यान अनुक्रमान आनी $\dot{t}$, आनी θ , e आनी ε , $\circ$ आनी $\circ$, t^S आनी $\check{C}$, d^2 आनी $\check{Y}$ हे नादां-भेद कोंकणींत सामकें म्हत्वाचे म्हणपाचें सिद्ध जाता. उतरांत $\dot{t}$ चे बदला θ घाल्यार पॅड चें पड जाता - दुसरेंच उतर घडटा. हाचो अर्थ, $\dot{t}$ आनी θ हे कोंकणीचे दोन वेगळे वेगळे मुळावे नाद. एकाच 'अ' चीं हीं दोन रुपां न्हय. 'अ' बदला 'आ' घाल्यार जशें 'पड' चे 'पाड' जाता तशेंच 'अ' बदला 'अँ' घाल्यार 'पड' चें 'पँड' जाता.

कोंकणीन देवनागरी लिपी आपणायली तेन्ना एक-दोन आडवाद सोडले जाल्यार, ती चडशी तश्या तशी आपणायल्ली दिसता. ऋ, ष ह्यो कुरवो जाय जाल्यार आमच्यांनी गाळूं येताल्यो. पूण संस्कृत उतरांनी हे नाद येतात. देखून शिकतल्यांक तांची वळख आशिल्ली बरी म्हूण आमी ह्यो कुरवो भायर उडयल्यो नात. (पळयान : कों. ना.: १, २४.) न्हस्व आनी दीर्घ उ-कार आनी इ-कार सांबाळून दवरपा फाटल्यानूय होच तर्क आशिल्लो ज़रूरये. हिन्दी, मराठी सारकेल्या, देवनागरी लिपी आपणायल्ल्या कोंकणीच्या भ्रमण-भासांनीय अशेंच केल्लें दिसता. असल्यो थारावण्यो बरपाच्या परंपरावादी सभावाची गवाय दितात.

i, ə ; e, ε ; o, ɔ ; $\frac{V}{C}$, t^S , $\frac{V}{J}$, d^2 ह्या नादां-भेदांचीय चडशी हीच. गत जाली. उक्तें ε आनी ɔ दाखोवंक 'कोंकणी साहित्य-संघा' न घोळणुकेंत हाडिल्ली उजवे कुशीची मात्रा - $\mathcal{L}$ ही कुरू (पळ्यात : कों.ना.: ११) शणै आपणायनात. 'हे उच्चार कोंकणी लोकांचे जिबेर ल्हानपणपासून घोळटात. देखून तांकां ते वळखूंक शिकोवंची गरज ना'. (कों. ना.: १२) अशें तांकां दिसता. ओडिल्ल्या क मात शणै गोंयबाब कुरू ^ दितात'. आयच्या कोंकणी बरपांत हीय कुरू उरूंक ना. $\frac{V}{C}$, t^S , $\frac{V}{J}$, d^2 च्या नादा-भेदांकूय कोंकणीचें देवनागरी लिपयेन केन्ना म्हत्व दिवंक ना. मराठींतूय अशेंच घडलां. हांगाय बरपाचो परंपरावादी सभाव आमकां दिश्टी पडटा.

देवनागरी ही अक्षरी लिपी syllabic script . ही लिपी एका अक्षराक - एका syllable क एक कुरू दिता. 'पू', कवी 'पोडोळें' हीं उतरां घेयात. हांगा देवनागरी बरप उतराची अक्षरी बांदावळ - दाखयता. पूण हाचे वयल्यान, देवनागरींत आमी उलयतात तशीं बरयतात अशें आमच्यानी म्हणूं नज. देखीक, 'कूस', 'कायल', 'धुवप', 'सांवळी', 'कलकल', 'चिरमुली', 'हुशारकाय', 'विसरतकूच' सारकेल्या उतरांनी बरपांतलीं अक्षरां -लिपयेंतल्यो कुरवो आनी उच्चारांतलीं अक्षरां - हांचो मेळ बसना. उच्चाराचे नदरेन 'कूस' (कूस) आनी 'कायल' (कायल्) हीं दोनूय एक-अक्षरी उतरां; 'धुवप' (धु/वप्), 'सांवळी' (सांव/ळी), 'कलकल' (कल्/कल्) हीं दोन-अक्षरी उतरां; 'चिरमुली' (चिर/मु/ली), 'हुशारकाय' (हु/शार्/काय) हीं दोन-अक्षरी उतरां आनी 'विसरतकूच' (वि/सर्/त/कू/च्) हें चार-अक्षरी उतर. असल्या वेळार देवनागरी बरप वाचूंक 'शिकचे' पडटा. देखीक, 'विसरतकूच' हें उतर वि/स/र/त/कू/च अशें न्हय तर वि/सर्/त/कूच् अशें वाचचें म्हूण सांगचे पडटा. 'कोंकणी नादशास्त्र' हें काम करता: बरयल्ली कोंकणी कशी वाचची तें तें आमकां शिकयता. शणै गोंयबाब बरयतात: जायत्या उतरांनी कांय अक्षरांतल्या 'अ' चो उच्चार केन्ना केन्ना जायना. देखीक: 'घर' हें उतर 'घर्' अशें उच्चारतात. हें उतर घ्+अ आनी र्+अ मेळून जालां. हातूंत दोन 'अ' आसात. हातूंतल्या पैल्या 'अ' चो उच्चार जाता. दुसऱ्या 'अ' चो उच्चार जायना. असल्या 'अ' क मोनें 'अ' म्हळ्यार जाता. (कों. ना. : ३)' ही कोंकणी देवनागरी बरपाचे वेवस्तेची Orthography ची भुमिका. 'नितळ नादशास्त्री' नदरेन 'घर' सारकेल्या उतराक

आमकां व्यंजनान सोंपपी उतर म्हणचें पडटलें. ह्या उतरांत दोन 'अ' आसात, एकलें उलयलें, दुसरें मोनें अशें आमी म्हणटात तेन्ना आमी बरपाच्या (Orthography च्या) वक्लांतल्यान उच्चारणाकडेन पळयतात. 'कोंकणी नादशास्त्रां' त आमकां हीच नदर दिश्टी पडटा.

संस्कृत बरपांत व्यंजना खाला पांयमोडी कुरू (ॸ) करून शुद्ध व्यंजनां दाखोवपाची माण्णी आसा, ही चाल कोंकणीन आपणायल्ली जाल्यार उलयत्या आनी मोन्या 'अ' चे नेम सांगपाचे त्रास वाटावतले आशिल्ले. २ पूण हांगाय आमी म्हालगड्यो भयणी ही पांयमोडी कुरू करपाची चाल पाळीनात (कों.ना.:३) म्हूण तांचे देखीन कोंकणीय ही रीत घालून घेवपाक गेली ना.

बरपाच्या वेव्हारांत सामान्यतायेन अशेंच घडटा: नव्यो चाली कितल्योय सुटसुटीत आसल्यो तरी संवय नाशिल्ल्यान त्यो क्लिश्ट दिसतात आनी पोरण्यो चाली कितल्योय क्लिश्ट आसल्यो तरी संवयेक लागून त्यो सुटसुटीत दिसतात. आमी नवी परंपरा घालून दिवपा खातीर वावुरतात तेन्ना तर हें क्लिश्टपण भाशेक म्हारग पडपाचो भंयूय आसता. हाकाच लागून जावंये, शणै गोंयबावां सारकेले कोंकणींत देवनागरी वपपाचे नवे परंपरेची बुन्याद घालूंक वावुरतले, कोंकणी बरप सामकें 'शुद्ध' करूंक भायर संरले नात.

पूण म्हणून नादशास्त्राचे नदरेन 'कोंकणी नादशास्त्रा' चें म्हत्व निखालूस उणें जायना. हें पुस्तक कोंकणीच्या कितल्याशा नादांच्या खाशेलपणां कडेन आमगेलें लक्ष ओडटा. कुरवो त्योच आसल्यो म्हूण नाद तेच न्हय आमचे कडेन दोन 'अ' दोन 'ए', दोन 'ओ' आसात, हे सारकेल्या गजालींचेर तें बोट दवरता (पळयात कों. ना.: ८, १०-१७). उलयत्या आनी मोन्या 'अ' चे नेम आनी आडवाद ह्या पुस्तकांत अक्षरी बांदावळीच्या सगल्या बारीकसाणीं सयत सोदन काडिल्ले मेळटात (पळयात:कों. ना.: ३-७).^३ स्वर आनी लिंगाच्या नात्याचेरूय ह्या पुस्तकांत उजवाड घाल्लो मेळटा (पळयात: कों. ना.: १३-१७). तशेंच, धांकते स्वर सदींच धांकते उरनात; विभक्तिचीं वा हेर कसलींय कुसां लागतकच धांकत्या स्वराचे सुवातेर उकतो (केंस, केंसाक, तोळ:तोंळाक) वा उकत्या सुवातेर धांकतो (घें : घेतकूच, पळें : पळेतकूच) स्वर येता^४, सारकेल्या बारीकसाणीं कडेन कान दिवंक तें आमकां शिकयता (पळयात कों. ना.: १३-१७).

‘कोंकणी नादशास्त्र’ आनीक एके नदरेन म्हत्वाचें - कोंकणीचे व्याकरणी उतरावळीचे नदरेन. शणै गोंयबाबां आदीं कोंकणीचो व्याकरणी नदरेन खूब अभ्यास जाल्लो. सतराव्या शेंकड्यांत - १६४०त पाद्री थॉमस स्टिफन्सांनी बरयल्लें कोंकणीचें पयलें वयलें व्याकरण उजवाडा आयिल्लें. पूण हो अभ्यास कोंकणींतल्यान जावंक नाशिल्लो - देखून कोंकणीच्या पुर्तुगेज वा इंग्लेज व्याकरणकारांक व्याकरणी उतरावळीची अडचण पडूंक नाशिल्ली - तांकां ती पुर्तुगेज वा इंग्लेज व्याकरणी परंपरेकडल्यान तयार मेळिल्ली. शणै गोंयबाबांक मात ही उतरावळ तयार करची पडिल्ली. तांणी तयार केल्ले कोंकणी व्याकरणी उतरावळीचें खरेलें व्हडपण म्हळ्यार, ती अशी पयलेच खेपे तयार केल्ली उतरावळ दिसना निजाचे मेकळे नाद, निजाचे अर्दकुडे नाद, पांयमोडी कुरू, उलयतें अ, मोनें अ, ओडिल्लो अ, निबर जोडगीर, मोवाळ जोडगीर... सारकेलीं उतरां वाचतल्याक खंयच जड लागनात. हे उतरावळी वरवींच, मुखेलपणान ‘कोंकणी नादशास्त्र’ आनी ‘कोंकणीची व्याकरणी बांदावळ’ ह्या पुस्तकांतल्यान शणै गोंयबाब कोंकणी व्याकरणाच्या नव्या पर्वाची बुन्याद मारतात.

१. सगल्या ओडिल्ल्या अ क न्हय. फकत लांबोड्या ओडिल्ल्या अ कूच. देखीक, पणस ह्या उतरांत दोन ओडिल्ले अ आसात: **t̃** / **t̃** हातुंतल्या फकत दुसऱ्या - लांबोड्या **t̃** च्या माथ्यारूच शणै गोंयबाब उबी रेकटी दितात. (कों. ना.: ८ पळोवंचें.)

२. आनी, कांय नवे त्रासूय उबे जातले आशिल्ले: कायल, पावस सारकेलीं उतरां कायल्, पावस् अशीं बरोवप कितलेंशें समा? य, ‘व’ हीं व्यंजनां न्हय. ते अर्दस्वर. वयल्या उतरांनी ay, aw हे संदी-स्वर आसात. ते ‘आय्’, ‘आव्’ अशे बरोवप बरोबर? आनी, हे संदी-स्वर अशे मेकळे बरयले जाल्यार ‘ऐ’, ‘औ’ ह्या दोनूच संदी स्वरांक असल्यो खाशेल्यो कुरवो कित्याक दिवच्यो? तेच ‘अय्’, ‘ओव्’ अशे कित्याक बरोवचे न्हय? दुसरें, जोडगिरां लिपयेंत कित्याक दवरचीं? पांय मोडून बरयल्ल्या उतरांत उतराची अक्षरी बांदावळ अदीक बरी उकती जाता. देखीक. ‘घुस्पलें’ उतर आमी घु/स्प/लें अशें वाचिनात, घुस्/प/लें अशें वाचतात.

३. हांतुंतलो एक नेम मात भासविज्ञानाचे नदरेन खटकता. शणै गोंयबाब बरयतात: उतराचीं सोंपतीं अक्षरा ‘ना’ वा ‘नात’ आसून तांचे आदल्या

अक्षरांत 'अ' आसल्यार ताचो उच्चार जाता. देखीक : वचना, सरना, फुटना, पावना, वचनात, सरनात, फुटनात, पावनात हीं उतरां वचना, सर्ना, फुटना, पाव्ना, वचनात्, सर्नात्, फुटनात्, पाव्नात् अशीं उच्चारिनात (कों.ना.:४). आमी जाणांत, कोंकणीच्या कितल्याशा बोलयांनी हीं उतरां वचना, सर्ना, वचनात्, सर्नात् अशीं उच्चारतात. देखून हे उच्चार 'चूक' अशें आमच्यांनी म्हणूं नज. उतरांचे अक्षरी बांदावळीचे नदरेन कोंकणीच्या बोलयां भितर वेगळेपणां दिश्टी पडटात. हीं वेगळेपणांच त्या त्या बोलयांचीं खाशेलपणां.

४. ओडिल्ल्या आनी साद्या 'अ' चें असलेच तरेचें नातें शणै गोंयबाबांले नदरेंतल्यान सुटिल्लें दिसता. देखीक, 'पणस' हें उतर विभक्तिचें कूस लागतकूच पणसा क/न जाता; 'घें' 'घेतकूच' जाता तशें 'पड' 'पडटकूच' जाता.

